

АЛІНА ЛОМОВЦЕВА АНГЛІЗМИ В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ СЛОВНИКАХ

Внаслідок формування глобального інформаційного простору питома вага запозичених слів у лексичній системі української мови протягом останнього десятиріччя безперервно зростає. При цьому переважну частину новітніх запозичень становлять слова англійського походження. Ось чому стають актуальними питання правопису й вимови англізмів, як давно адаптованих, так і новозасвоєних протягом останнього часу. Сучасні словники по-різному подають їх правопис. Так, у передмові до Універсального словника-енциклопедії (УСЕ) загальні назви літеровані за системою правил Українського правопису 1991 року та Орфографічним словником 1994 року. У передмові зазначено: «... нам вдалося обґрунтованим дотримуватися традиційного для української мови фонетичного принципу: «пиши, як чуєш», тобто так, як певне слово вимовляється у мові походження. Отож не дивуйтеся, коли на сторінках УСЕ ви зустрінете Йотеборь замість Гетеборга, Райн замість Рейну, Боша, а не Босха, Айзенговера, а не Ейзенхауера». Автори пропонують транскрибувати, а не транслітерувати іншомовні слова. На думку упорядників, це мало б наблизити запозичене слово до іншомовного прототипу. Насамперед це стосується власних назв та імен, поданих латинськими літерами при реєстровому слові. Транскрипційне відтворення іншомовних слів спричиняється до того, що форма імені чи назви часто набуває незвичного, нетрадиційного вигляду. Так, слово Діснейленд, транслітероване з англійського *Disneyland*, перетворилося на *Дізніленд*; *Бернард Шоу (Shaw)* — у *Бернарда Шо* тощо. Таке написання суперечить не тільки правилам чинного правопису, але й правописним ініціативам, запропонованим у «Проекті найновішої редакції українського правопису».

Поряд із нововведеннями у багатьох випадках подано й традиційні написання: *Гелсворсі* (Голсуорсі), *Айнстайн* (Ейнштейн). Яку ж із поданих форм вважати основною, а яку — другорядною?

Щодо черговості подання дублетних форм словник не завжди послідовний. Інколи реєстровим словом стає традиційна орфограма: *Айдахо*, хоч поряд у дужках наведено (*Айдаго*) або ж здійснено відсилання на пропоновану назву *Букінгемський палац* → *Букінтемський палац*. У інших випадках реєстрове слово подано в незвичному для читача вигляді: *Айнстайн*, *Веллз*, *Гемінгвей*. І саме воно стає основним гаслом, від якого зроблено відсилання: «*Айнстайн Альберт*, англізована вимова прізвища → *Ейнштейн Альберт*». Така непослідовність авторів у поданні словникового матеріалу є суттєвим недоліком і ускладнює роботу з УСЕ.

Словник містить також відомості про назви цілої низки реалій і понять, засвоєних українською мовою з англійської протягом останнього десятиріччя: *відео арт*, *віндсерфінг*, *віртуальна реальність*, *гіт*, *демпінг*, *джойстик*, *ДОС*, *і-мейл*, *Інтел*, *Інтернет*, *інтерфейс*, *кіднепінг*, *кікбоксінг*, *моніторинг*, *термз оф трейд*, *сервер*, *Сі*, *Сі-Ей-Ді*, *сканер*, *наблік рилейшнз*, *геппенінг* та ін. Але частину новітніх англізмів, які стали популярними, часто вживаними, словник не відображає: *брифінг*, *джек пот*, *кілер*, *кліп*, *модем*, *офшор*, *рімейк/римейк*, *саміт*, *хакер/гакер* та ін.

Автори словника не дотримуються чинного правопису в передачі приголосних, дифтонгів, закінчень англійських одиниць. Так, однією з важливих орфографічних проблем є передача *h*, *g*. А от у загальних назвах обидві літери *g* та *h* передаються через *г*: *гіт*, *г'юмен рилейшнз*, *демпінг*, *маркетинг*, *кастинг*. З невідомих причин у деяких словах (*геппенінг*, *дітери*) ця схема не діє. У власних назвах літеру *h* УСЕ здебільшого передає через *г*: *Анагайм (Anaheim)*, *Гаролд (Harold)*, *Голлівуд (Hollywood)*, *Перл-Гарбор (Pearl Harbor)*, а *g* через *г*: *Гемінгвей (Hemingway)*, *Гокінг (Hawking)*, *Коллінг (Colling)*.

Автори УСЕ не завжди дотримуються «правила дев'ятки» щодо написання англізмів із буквосполученням *ing*. У власних назвах воно передається через *інг*: *Бантінг (Banting)*, *Фредерік Грант*, *Гастінгс (Hastings)*, *Гокінг (Hawking)*, *Голдінг (Golding)*, *Даунінг Стріт (Downing Street)*, але в одному слові спостерігаємо *инг*: *Аліс Спрінгс (Springs)*. У загальних

назвах *ing* передається через *інг* або *инг* залежно від попереднього приголосного: *демпінг*, *допінг*, *кастинг*, *маркетинг*, *моніторинг*, але *кікбоксінг*.

Дифтонг [ou] передається за правилами чинного українського правопису — здебільшого через *оу*: *Блекстоун* (*Blackstone*), *Гемптон-Роудз* (*Hampton Roads*), *Гоукс* (*Hawkes*), *сноубордінг*. У деяких випадках дифтонг спрощується до фонемі [o]: *Гокінг* (*Hawking*), *Готорн* (*Hawthorne*).

Автори словника дещо непослідовні також у передачі кінцевого *-s*. В одних випадках воно відтворюється через *з* (*Айвз Чарлз* (*Ives*), *Веллз* (*Wells*), *Гемптон-Роудз* (*Hampton Roads*), *Юніверсал Пікчерз* (*Universal Pictures*), *айронсайдз*), а в інших — через *с* (*Гендрікс* (*Hendrix*), *Гоукс* (*Hawkes*)). У словах *Гастінгс* (*Hastings*), *Грейвс* (*Graves*), *Спрінгс* (*Springs*), *Фліндерс* (*Flinders*) ужито *с*, хоча в англійській мові вимовляється [z]. Це ще одне свідчення того, що автори словника не дотримуються правил транскрипційного принципу Багато розбіжностей спостерігаємо при відбитті палаталізації [л] за допомогою м'якого знака перед приголосним. Автори словника пропонують у словах *Гаролд*, *Доїл*, *Келвін*, *Лінколн*, *Чарлз* передавати / через твердий [л], тоді як у словах *Альберта*, *Альтман*, *Чайльд Гарольд* [л'] залишається м'яким. Незрозумілий також принцип передачі голосних після приголосного *l*. В однаковій позиції ми зустрічаємо *и* або *і*: *Ройтерз Лімітед* (*Limited*), *Ельзевір саєнс паблішерз Лтд* (*Publishers*); *Бейсик інгліш* (*English*), *Інтелідженс сервіс* (*Intelligence*), *паблік рилейшнз*.

Подвоєння приголосних, за чинним правописом, у власних назвах зберігається (*Бітті Ворпен* (*Beatty*), *Гарріман* (*Harriman*), *Голлівуд* (*Hollywood*), *Гоффман* (*Hoffman*), *Кассаветес* (*Cassavetes*)), тоді як у загальних назвах його немає. Трапляються лише поодинокі винятки, як-от *геппенінг*.

У словнику подано лише один варіант написання назви Великобританія — *Велика Британія*. На думку Б.Ажнюка, «Немає підстав уважати, що ця форма виникла під впливом англійського нарізнооформленого прототипу в мовному середовищі України, оскільки і в харківському, і в київському правописах назва цієї країни пишеться як одне слово, відрізняючись лише якістю голосного [і :: и] — пор. *Великобрітанія* і *Великобританія*. Поширення в сучасній Україні форми *Велика Британія* пояснюється насамперед впливом мовної практики діаспори, в якій, до речі, співіснують різні варіанти: *Великобрітанія*, *Велика Брітанія*, *Великобританія*, *Велика Британія* тощо». У словнику наведено також незвичну форму назви Уельс — *Валлія*. Вона не тільки відрізняється від англійського прототипу (*Wales*), але й не має підтвердження у сучасній лексикографічній традиції. Наприклад, словник Г. Голоскевича подає форму *Велз*.

Найповніше іншомовні слова представлені у спеціалізованих словниках, зокрема у Словнику іншомовних слів (уклад. С. Морозов та Л. Шкарапута). Його упорядники, окрім довідки про походження іншомовних слів та тлумачення, дають інформацію про їх правопис та наголошення. Взнявши за основу реєстр Словника іншомовних слів за редакцією О. С. Мельничука, автори доповнили його новою іншомовною лексикою з політичної сфери (*брифінг*, *дайджест*, *ексклюзивний*, *електорат*, *моніторинг*, *саміт*, *спонсор*), фінансово-економічної (*дилер*, *консалтинг*, *консумент*, *контролінг*, *лізинг*, *офшор*, *ріелтер*, *транш*), науково-технічної (*дискета*, *інтернет*, *курсор*, *модем*, *плотер*, *принтер*, *сканер*, *файл*, *факс*) та ін.

У передмові до словника зазначено, що автори дотримуються чинного правопису. І справді, тут послідовно застосовується «правило дев'ятки»: *бодибілдинг*, *брифінг*, *дилер*, *дискета*, *принтер*, *тинейджер*, *трипер*. У словах з англ. *-ing* залежно від попереднього приголосного англійський голосний [i] передається через *і* або *и*: *віндсерфінг*, *контролінг*, *консалтинг*, *лізинг*, *моніторинг*, *шейпінг*, *шопінг*. У словнику дотримано також принципу передачі подвоєння у загальних назвах: *кіднепінг*, *кілер*, *офшор*, *саміт*, *трилер*, *хепі-енд*.

Автори у передмові до словника попереджують: «Деякі лексеми спеціально залучені з огляду на складність їхнього правописного відтворення: *диск-жокей*, *дистриб'ютор*, *копірайт*, *мас-медіа*, *от кутюр*, *рок-н-рол*, *ф'ючерсний*, *халі-галі*, *хепі-енд* та ін. Мова не стоїть на місці: чимало варіантів (правописних, фонетичних, словотвірних), таких як *слайд* і

слейд, *уїк-енд* і *уїкенд*, *свінг* і *суїнг*, *поп-арт* і *попарт* та ін., зараз вживається переважно в одній певній формі. В такому разі у пропонованому словнику подається усталеніший варіант. Проте нові лексеми можуть наводитися у різному написанні (*лайфо* і *ліфо*, *он-лайн* і *онлайн* тощо), оскільки відбір саме тієї або іншої форми слова - тривалий процес у мові. Таким формам, як *дистриб'ютор*, *свінг* дана перевага замість раніше вживаних *дистрибутор*, *суїнг*. Проте нові лексеми можуть наводитися у різному написанні (*лайфо* і *ліфо*, *он-лайн* і *онлайн* тощо), оскільки відбір саме тієї або іншої форми слова — тривалий процес у мові».

Словник англійзмів присвячений англійським одиницям, які були засвоєні українською мовою і які тільки адаптуються в ній. У авторській передмові до нього трапляються суперечливі тези. Так, на думку Я. А. Голдованського, пропонований ним «принцип вихідної точки» дає підставу зарахувати до англійзмів такі лексеми, як *лінолеум*, лише тому, що винахідниками назви були англійці. Слово *лінолеум* справді функціонує в англійській мові, але є безсумнівним латинізмом, так званім неокласичним терміном. Воно створене на основі суто латинських форм, що, на відміну від багатьох інших, не були адаптовані англійською мовою (пор. лат. *oleum* і англ. *oil*). Цей інтернаціоналізм не перестає бути латинізмом і в українській мові. Та позамовна обставина, що творцем слова був британський підданий, є другорядною і не виводить лінгвістичну етимологію слова за рамки власне латинської мови.

У другій частині словника викликає ряд застережень добір реєстрових одиниць як з погляду функціонування (уживаність, сфера застосування, джерела добору), так і з погляду орфографічних особливостей. Важко погодитися з доцільністю подання лексичних одиниць у латинізованій формі (*peer-show*, *picture-інформація*), адже вона вказує на неадаптованість фонетики слова в українській мові. А от словосполучення *second hand* українці вживають у фонетично адаптованій вимові, тому воно має бути транслітероване.

У реєстрі частково представлена науково-технічна, професійна та спеціальна термінологіка. Доцільність її включення до словника не викликає принципових заперечень за умови, що існує послідовно здійснюваний принцип добору: подавати ті одиниці, які відомі не тільки вузькому колу фахівців, а й пересічним носіям мови: *віртуальний*, *інтерфейс*, *блокбастер*, *ріелтер*. У словнику ж поряд із загальноживаними словами (*байт*, *волейбол*, *резюме*, *файл*) трапляються й фіксації спеціальних термінів (*барн* — одиниця площі в ядерній фізиці, *бейніт* — суміш фериту і карбїду заліза).

У ряді випадків спостерігаємо розходження у написанні реєстрового слова та його ілюстрації (*пейпербек* / *пейпер-бег*, *промоутор* / *промоутер*).

Зайвим є внесення до реєстру словника іншомовних оказіоналізмів, що зафіксовані у художніх творах, але не стали загальноживаними, як-от слова *інч*, *лобстер*, *гомлес*, *глобтротер* та ін.

Огляд сучасних українських словників свідчить, що вони не дають вичерпної інформації про новітні англїзми, які функціонують сьогодні в українській мові. Ідеться не тільки про повноту реєстру та лексикографічного опису, але й про орфографію, що нерідко суперечить правилам чинного правопису.